

Lukáš Tichý, Nikita Odintsov, Jan Prouza,
Jan Mazač a Michaela Prouzová

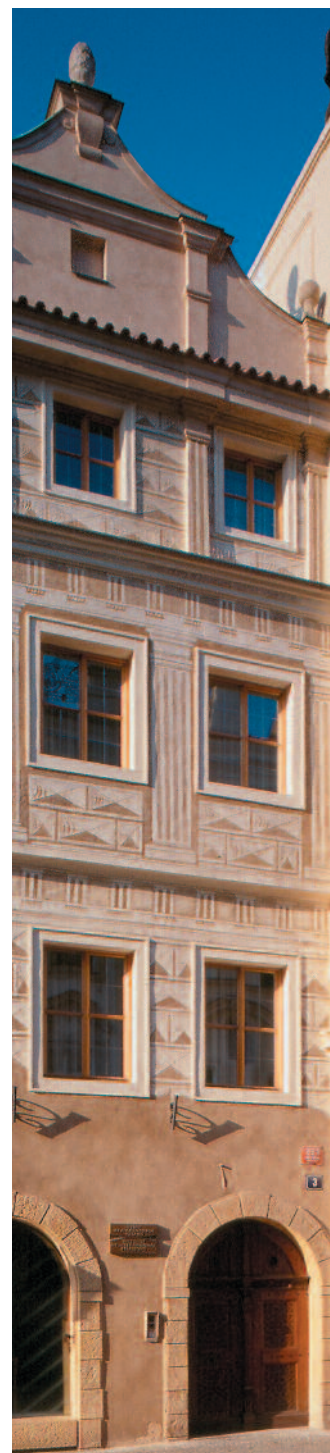
Evropská unie musí efektivně rozvíjet energetické vztahy se světovými producenty a partnery

SHRNUTÍ A DOPORUČENÍ

Na území EU se v současné době nenachází téměř žádné zásoby ropy a plynu. K posílení energetické bezpečnosti přijala EU řadu opatření v rámci energetické politiky.

Hlavního dodavatele energetických zdrojů do EU představuje Rusko. Kromě toho EU rozvíjí energetické vztahy se stávajícími a potenciálními producenty ze zemí Asie, Blízkého východu a severní Afriky (MENA), subsaharské Afriky, Severní Ameriky a Latinské Ameriky.

Evropská unie by měla dokončit plně liberalizovaný a vzájemně propojený vnitřní energetický trh, na který by mohly být efektivně dodávány energetické zdroje, zejména plyn, z celého světa. EU musí zefektivnit svoje vztahy se současnými a především budoucími producenty a dodavateli.

Úvod

Na území Evropské unie (EU) se v současné době nenachází téměř žádné zásoby ropy a zemního plynu. Primární spotřeba energie v EU je rozdělena následovně. Ropa se podílí kolem 34,4 %, zemní plyn 21,4 %, pevná paliva 16,7 %, jaderná energie 14,1 %, obnovitelné zdroje přibližně 12,5 %. EU je společně s Čínou a USA třetím největším spotřebitelem energie. Vyčerpání domácích zdrojů, především plynu a ropy, činí členské státy EU závislé na importu přírodních zdrojů. Podle Evropské komise (EK) je celková míra importní závislosti Evropské unie na dovozu všech paliv ze zahraničí kolem 53 %. Nejkritičtější je situace u ropy, jejíž dovozní závislost je asi 90 %. O něco příznivější je situace u zemního plynu, kde import pokrývá asi 66 %. V případě pevných paliv je dovozní závislost EU kolem 42 % a u jaderné energie je asi 40 %.

2

Energetická bezpečnost ve smyslu zajištění stabilních a nepřerušovaných dodávek energie představuje logicky jeden z hlavních pilířů a prioritních cílů energetické politiky EU, která podle *Lisabonské smlouvy* z prosince 2009 patří mezi politiky sdílené EU a členskými státy. Nicméně proces vytvoření společné energetické politiky EU a tím i posílení a dosažení větší energetické bezpečnosti je dlouhodobě limitován řadou překážek bezpečnostního, politického a ekonomického charakteru. K zajištění energetické bezpečnosti přijala EU, resp. Evropská komise, řadu důležitých opatření v rámci unijní energetické politiky.

Současně s tím se snaží Evropská komise posílit svoje aktérství a pravomoci na úkor suverenity členských států, a to jak na úrovni vnitřní dimenze, tak v rovině vnější dimenze energetické politiky EU. O rostoucím významu a posílení úlohy EK jako aktéra mezinárodních energetických vztahů EU svědčí mj. skutečnost, že Evropská komise požaduje v budoucnosti daleko větší zapojení do vzniku mezivládních smluv v oblasti energetiky,

Hlavním cílem vnější dimenze energetické politiky EU je především zajištění energetické bezpečnosti formou diverzifikace vnějších dodávek energie, přepravních tras a dodavatelů.

kteří členské státy uzavírají s třetími státy, a bude mít právo vetovat tyto budoucí bilaterální dohody o dodávkách ropy a plynu s ostatními státy. Zároveň byla *Lisabonskou smlouvou* zřízena funkce Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, do jehož agendy se dostala také

otázka energetiky ve vnějších vztazích EU a o pět let později byla vytvořena nová pozice místopředsedy EK pro Energetickou unii, svědčící o jasných ambicích zajistit jednotnou vyjednávací pozici Evropské unie, resp. Evropská komise, ve vnějších energetických vztazích s dodavateli. V neposlední řadě byl v roce 2015 uznán význam vnějšího rozměru Energetické unie a byla doporučena větší angažovanost v oblasti energetické diplomacie.

Hlavním cílem vnější dimenze energetické politiky EU je především zajištění energetické bezpečnosti formou diverzifikace vnějších dodávek energie, přepravních tras a dodavatelů. Vedle toho k dosažení větší unijní energetické bezpečnosti usiluje EU, resp. EK, v rámci vnější dimenze energetické politiky o posílení a prohloubení energetických vztahů a spolupráce se stávajícími partnery a potenciálními energetickými producenty, a to jak na bilaterální, tak na multilaterální úrovni, především z regionu Evropy, bývalého Sovětského svazu, Asie, Blízkého východu a severní Afriky (MENA), subsaharské Afriky, Severní a Latinské Ameriky.

Následující policy paper, který je pilotním výstupem nového Centra energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů, zaměřeného primárně na vnější dimenzi energetické politiky a bezpečnosti EU vůči stávajícím a potenciálním dodavatelům a sekundárně na problematiku vnitřní dimenze energetické politiky a bezpečnosti EU a zvolených regionů, by v tomto kontextu měl odpovědět na následující otázky: (1) Jaký je energetický potenciál vybraných regionů? (2) Jaký význam mají tyto regiony pro energetickou bezpečnost Evropské unie? (3) Jakou institucionální podobu mají energetické vztahy EU s vybranými státy a regiony? (4) Jaké existují příležitosti a překážky energetické spolupráce EU s vybranými zeměmi a regiony?

Energetická bezpečnost EU a význam Ruska a Střední Asie

1) Energetický potenciál Ruska a zemí Střední Asie pro EU

Podle údajů British Petroleum má Rusko po Íránu druhé největší zásoby plynu na světě (17,3 %). Ruská federace (RF) exportuje zemní plyn v první řadě do Evropy, která zajišťuje více jak 80 % z celkového ruského exportu. Kromě toho se na území Ruska nachází kolem 6,4 % světových zásob ropy. Také v případě ropy je hlavní exportní destinací pro Rusko především Evropa, kam směřuje kolem 64 % z celkového exportu. Rusko tak představuje hlavního a klíčového dodavatele energetických zdrojů do zemí EU, včetně České republiky. V současné době zajišťuje kolem 40 % unijního importu plynu, 30 % importu ropy a 25 % dovozu uhlí do EU. Nicméně současné geopolitické napětí může zásadním způsobem ovlivnit vzájemnou obchodní spolupráci a ohrozit tak energetickou bezpečnost EU, a tedy i ČR.

Rusko má zásadní vliv i na energetickou politiku v postsovětském prostoru včetně zemí Střední Asie a regionu Kaspického moře. V oblasti Střední Asie a Kaspického moře se nacházejí významné zásoby ropy a plynu. Největší zásoby ropy ze středoasijských zemí má především Kazachstán (asi 1,4 % světových zásob ropy) a z regionu Kaspického moře (s výjimkou Ruska a Íránu) pak Ázerbájdžán (asi 0,4 %). Pro země Střední Asie je v pří-

padě ropy hlavní exportní destinací EU, resp. Evropa. Ještě příznivější situace je u zemního plynu, kde Turkmenistán má kolem 9,4 % světových zásob plynu, Ázerbájdžán a Uzbekistán mají oba kolem 0,6 % a Kazachstán vlastní asi 0,5 % světových zásob plynu. Tyto země jsou významnými exportéry plynu, který vyváží převážně do Číny (v případě Turkmenistánu) a Ruska (v případě Kazachstánu). Zároveň tyto státy představují potenciální dodavatele plynu na unijní trh.

2) Energetické vztahy EU a Rusko a země Střední Asie

Přestože je možné energetické vztahy EU–Rusko označit za strategické, EU se v kontextu předchozích energetických sporů a eskalace ukrajinské krize dívá na energetickou závislost na Rusku s obavami a dlouhodobě usiluje o diverzifikaci přepravních tras a dodavatelů. Dalším problémem je neexistence jednotné energetické politiky vůči RF, kdy na jed-

Přestože je možné energetické vztahy EU–Rusko označit za strategické, EU se dívá na energetickou závislost na Rusku s obavami a usiluje o diverzifikaci.

né straně Německo a jeho korporace aktivně podporují výstavbu nového plynovodu Nord Stream II, a na druhou stranu se řada východoevropských členských států a EK staví proti tomuto projektu. Energetické vztahy EU–Rusko jsou navíc ovlivněny řadou geopolitických událostí. Mezi takové poslední udá-

losti patří schválení nového zákona o protiruských sankcích ze strany USA. Sankce odporují zájmům řady evropských korporací a mohou mít i negativní dopad na energetickou bezpečnost EU. Existují ale i další problémy, jež politizují rusko-evropské energetické vztahy. Například fakt, že evropský plynový trh prochází transformací. Dlouhodobě jsou však poškozovány obě strany, proto byl ve snaze postupně překonat různé rozpory v roce 2000 založen *Energetický dialog EU–Rusko*, který vedl v roce 2013 k vytvoření *Cestovní mapy*

EU pak dlouhodobě počítá s dodávkami zemního plynu z Kazachstánu a Turkmenistánu i Ázerbájdžánu pro některé diverzifikační projekty v rámci tzv. Jižního plynového koridoru.

energetické spolupráce do roku 2050. Nicméně po událostech na Ukrajině tato platforma prakticky ukončila svou funkci.

Podobně komplikovaná je také energetická spolupráce mezi Evropskou unií a zeměmi Střední Asie a regionu Kaspického moře,

zejména Ázerbájdžánem. Energetické vztahy EU se státy Střední Asie upravuje především *Strategie EU pro Střední Asii*, která byla podepsána v roce 2007 a revidována v roce 2015. Vedle toho EU podepsala s některými zeměmi Střední Asie bilaterální memoranda (např. s Kazachstánem a Turkmenistánem či s Ázerbájdžánem). Všechny tyto ze-

mě jsou zároveň součástí platformy tzv. *Iniciativy Baku* z roku 2004, kde energetická otázka v interakci mezi jejími členy hraje důležitou roli. EU pak dlouhodobě počítá s dodávkami zemního plynu z těchto zemí, zejména z Kazachstánu a Turkmenistánu i Ázerbájdžánu pro některé diverzifikační projekty v rámci tzv. Jižního plynového koridoru. Nicméně doposud se žádný zemní plyn z těchto států nepodařilo přivést do zemí EU.

Energetická bezpečnost EU a Čína

1) Energetický potenciál Číny

Dalším strategickým zkoumaným státem je Čínská lidová republika (ČLR), na jejímž území se nachází 1,5 % světových zásob ropy, 2,9 % zásob zemního plynu a 21,4 % světových zásob uhlí. Nicméně ČLR je země, která patří k jednomu z největších spotřebitelů primární energie na světě. Po Spojených státech jde o druhého největšího spotřebitele ropy a o třetího největšího spotřebitele plynu. Zároveň polovina světové spotřeby uhlí připadá právě na ČLR. Dnes má ČLR spolu s USA největší strategické ropné rezervy, čínské národní ropné společnosti podporované svou vládou prohlubují vztahy s klíčovými světovými producenty a ČLR rovněž plánuje v brzké době spustit vlastní trh s ropnými futures a uvažuje se i o prodeji ropy za čínské jüany. Vliv ČLR na energetické trhy tedy poroste a EU s tímto faktem musí počítat ve svých energetických strategiích.

2) Energetické vztahy EU a Čína

V zájmu obou aktérů, ČLR i EU, je zajistit stabilní světové energetické trhy. Dalším důvodem pro vzájemnou spolupráci je fakt, že ČLR je rovněž největším producentem skleníkových plynů na světě. Právě v oblasti změn klimatu existují příležitosti pro prohlubování spolupráce mezi ČLR a EU. Jednou z platform pro spolupráci těchto dvou největších spotřebitelů primární energie je např. *Energetický dialog EU-Čína*.

Energetická bezpečnost EU a význam Blízkého východu a severní Afriky

1) Energetický potenciál zemí MENA pro EU

Ze všech zkoumaných regionů má největší zásoby ropy a plynu oblast MENA. Na území Blízkého východu a severní Afriky se nachází téměř 60 % světových zásob ropy. Stra-

tegickou zemí je především Saúdská Arábie, která má 15 % světových zásob. Významné světové zásoby ropy mají však i další státy. Z Blízkého východu importuje Evropská unie asi 20 % ropy. Největšími blízkovýchodními dodavateli ropy do států Evropské unie jsou především Saúdská Arábie a Írák, oba s necelým 8% podílem. V severní Africe pak mají významné světové zásoby ropy zejména Libye (2,8 %) a Alžírsko (0,7 %), které zároveň exportují ropu do zemí EU s 2,39%, resp. 2,89% podílem na unijním importu ropy.

Region MENA je i významný z hlediska nalezišť plynu (zhruba 40 % světových zásob). V tomto ohledu nejvýznamnějšími státy jsou Katar a Írán s 13% a 18% podílem na světových zásobách plynu. Zatímco Írán prozatím nepatří mezi největší exportéry, export z Kataru představuje asi 10% podíl na světovém trhu. Z Blízkého východu pak dováží Evropská unie zemní plyn ve formě zkapalněného zemního plynu (LNG) především z Kataru, celkem se jedná o asi 47 % unijního importu LNG. V severní Africe jsou partnery především Alžírsko a Libye, kteří dodávají do Evropské unie kolem 8 % unijního importu plynu v případě Alžírska a asi 1 % unijního dovozu plynu v případě Libye. Vedle toho Alžírsko dováží do EU také zemní plyn ve formě LNG (asi 26 % unijního dovozu LNG).

2) Energetické vztahy EU a země MENA

Energetické vztahy EU se zeměmi Blízkého východu a severní Afriky jsou rozvíjeny v první řadě na multilaterální úrovni, např. v rámci *Unie pro Středomoří* (UfM) z roku 2008 či

Energetické vztahy EU se zeměmi Blízkého východu a severní Afriky jsou rozvíjeny v první řadě na multilaterální úrovni, např. v rámci Unie pro Středomoří.

Rady pro spolupráci v Perském zálivu (GCC) a EU, založené kooperační dohodou z roku 1988. V neposlední řadě je energetika důležitým tématem spolupráce EU s vybranými zeměmi MENA v rámci Evropské politiky sousedství z roku

2004 a revidované v roce 2015. Kromě toho EU rozvíjí energetické vztahy na bilaterální úrovni s řadou zemí Blízkého východu. Například s Írákem, Íránem, ale také s Izraelem a dalšími. Stejně tak Evropská unie buduje energetické vztahy se státy severní Afriky, např. s Alžírskem na základě *politického dialogu EU–Alžírsko o energetice* z roku 2015.

Současně však oblast MENA z pohledu energetické bezpečnosti a budoucích dodávek plynu představuje nestabilní region, ve kterém probíhá řada občanských válek. V oblasti MENA působí rovněž celá řada teroristických organizací, včetně dvou globálních, tj. al-Káidy a Islámského státu, jež mají jako jeden z prioritních cílů své strategie útoky na energetický sektor a přepravní infrastrukturu, což představuje další hrozbu pro potenciální nové produktovody přepravující ropu a plyn do Evropy. V neposlední řadě ve větši-

ně zemí MENA panují nedemokratické režimy a budování dlouhodobé spolupráce s nimi je morálně i prakticky problematické.

Energetická bezpečnost EU a význam subsaharské Afriky

1) Energetický potenciál zemí subsaharské Afriky pro EU

Podobně velmi zajímavý region, z hlediska energetických zdrojů, představuje pro EU také subsaharská Afrika, a to již od počátku 20. století, kdy zde evropské společnosti začaly těžit ropu, která se pak v průběhu 20. a 21. století stala pro mnohé africké státy hlavním zdrojem příjmů ze zahraničního obchodu a v některých případech (např. Nigérie) i hlavním zdrojem veškerých příjmů státu. V subsaharské Africe se nachází kolem 4 % světových zásob ropy, přičemž největší zásoby mají především Nigérie (2,2 %) a Angola (0,7 %). EU importuje ze subsaharské Afriky více jak 10 % dovozu ropy a hlavními dodavateli ropy jsou právě Nigérie s necelými 6 % a Angola s 2,62 % unijního importu ropy. Na území subsaharské Afriky se nachází asi 3,28 % světových zásob plynu, kdy největší zásoby má rovněž Nigérie, která exportuje plyn ve formě LNG do Evropské unie (asi 10 % unijního dovozu LNG). S velkou závislostí zemí subsaharské Afriky na exportu nerostných surovin je však spojena i celá řada rizik, jež mohou snadno vyústit v různé formy politického násilí, včetně občanských válek. Subsaharská Afrika na jednu stranu představuje pro EU příležitost pro diverzifikaci, na druhou stranu ovšem krátkozraká energetická politika vůči ní může způsobit řadu problémů.

Značný potenciál tohoto regionu pro EU spočívá zejména v jeho geografické blízkosti a již zmíněných rozsáhlých zásobách ropy, plynu, ale také např. uranu (necelých 20 % světových zásob uranu) a dalších komodit potřebných v energetickém sektoru. Produkce ropy i plynu se přitom bude nadále zvyšovat, jelikož roste efektivita těžby a narůstá i počet nově nalezených ložisek, a to jak ve státech ropu či plyn vyvážejících (Nigérie, Angola či Súdán), tak i ve státech, které dosud tyto komodity pro export netěžily (Uganda, Tanzanie, JAR, Mosambik aj.). Navzdory současným nepříliš výhodným podmínkám, které jsou dány nízkou cenou zemního plynu a ropy na mezinárodních trzích, těžbařské společnosti investují nemalé prostředky do průzkumu afrických lo-

Subsaharská Afrika na jednu stranu představuje pro EU příležitost pro diverzifikaci, na druhou stranu ovšem krátkozraká energetická politika vůči ní může způsobit řadu problémů.

žisek, a i proto je zhruba polovina z top 20 nově objevených zásob právě na africkém kontinentu.

2) Energetické vztahy EU a zemí subsaharské Afriky

Potenciál nastíněný výše je nutné vnímat v kontextu s historií a vazbami, které mezi Evropou a Afrikou vznikly v dobách kolonialismu, ale i po něm, kdy „africká otázka“ (obecně otázka vztahu Evropského společenství [ES] s rozvojovými státy Afriky, Karibiku a Tichomoří sdruženými do skupiny [AKT]) představovala velmi důležitou oblast tvořící se vnější politiky ES/EU. Ne jinak je tomu v současnosti, kdy je spolupráce v subsaharské Africe vnímána jako jedna z priorit nejen v oblasti ekonomické (dohody o hospodářském partnerství [EPA]), ale i v oblasti bezpečnostní (boj proti terorismu či nelegální migraci). Stejně tak je důležitá i spolupráce energetická, kdy zajištění dodávek ropy a plynu a přístup k energiím, společně s rozvojem obnovitelných zdrojů k výrobě elektrické energie a energetickou účinností, patří mezi hlavní témata *Energetického partnerství Afrika–EU* z prosince 2007, jako jedno z osmi oblastí strategického partnerství mezi EU a Afrikou realizovaného na základě *Společné strategie Afrika–Evropa*.

Důležitost subsaharské Afriky pro EU však není dána pouze vzájemnými vztahy, ale také vnějšími vlivy. Mezi ty patří zejména plynová krize 2008–2009, jež ukázala nutnost diverzifikace energetických zdrojů zemí EU, a tzv. „nová rvačka o Afriku“, v jejímž rámci soupeří evropské státy s novými regionálními mocnostmi (ČLR, Brazílie, Indie a – byť stále velmi omezeně – i Rusko) nejen o přístup na africké trhy, ale také o zdroje surovin a celkový politický vliv, což je přímo spojeno i s široce pojatou bezpečností Evropy. V tomto kontextu je navíc nutné zdůraznit i prudký nárůst africké populace, jejíž počet se má do roku 2050 zdvojnásobit oproti roku 2010.

Energetická bezpečnost EU a význam Severní Ameriky (USA a Kanada)

1) Energetický potenciál USA a Kanady pro EU

Velký potenciál mají také Spojené státy, jak poukázaly již předchozí policy papery věnované energetickým vztahům mezi USA a EU. Na území USA se nachází asi 78 mld. barelů ropy a 17,6 bil. m³ plynu z břidlic, které jsou technicky vytěžitelné. USA se díky novým metodám těžby staly během deseti let největším světovým producentem přírodního plynu, změnil se na čistého exportéra a mají potenciál stát se důležitou tepnou, kterou bude proudit plyn do celého světa. Podobný trend lze sledovat i v oblasti těžby ropy z břidlic. Díky její masivní produkci se USA podařilo snížit objem importu nutný

k uspokojení domácí spotřeby. Rostoucí těžba ropy z břidlic v USA má zatím vliv nepřímý, a to v podobě nízkých cen. Ty jsou vedlejším produktem strategie zemí OPEC, která má zlikvidovat americké producenty a udržet zemím OPEC svůj globální vliv. Americkým těžařům se daří snižovat náklady a udržovat produkci v cenách, jež byly pro přežití před dvěma lety nemyslitelné, a posouvají USA k větší energetické nezávislosti. Nízké ceny kvitují s povděkem ostatní ropu dovážející země, zatímco USA snižují vliv exportérů na tvorbu své zahraniční, vojenské a ekonomické politiky. V současné době exportují USA do EU především uhlí, které tvoří asi 20 % jeho celkového unijního dovozu. Od roku 2016 vyváží také ropu, jež představuje 1 % jejího unijního importu a zemní plyn ve formě LNG v řádu několika jednotek miliard m³ plynu.

Nárůst nekonvenční těžby, tentokrát z ropných písků, lze pozorovat také v Kanadě, která disponuje zásobami více než 166 mld. barelů ropy v ropných živcích v provincii Alberta a přibližně 16,2 bln. m³ břidličného plynu. Kanada však exportuje do EU pouze 3,4 mil. tun uhlí a necelých 13 mil. barelů ropy, což činí 1,4 %, resp. 0,34 % celkového importu těchto komodit do EU.

V současné době exportují USA do EU především uhlí, které tvoří asi 20 % jeho celkového unijního dovozu, ropu, jež představuje 1 % jejího unijního importu a plyn ve formě LNG v řádu několika jednotek miliard m³ plynu.

2) Energetické vztahy EU a USA a Kanady

Hlavním institucionálním rámcem, koordinujícím energetické politiky USA a EU, je od roku 2009 tzv. *Transatlantická rada pro energetiku*. Další platformou, upravující vzájemný energetický trh, by mohlo být plánované *Transatlantické obchodní a investiční partnerství*, jehož uzavření je však nástupem nové americké administrativy ohroženo. Vedle toho v diskurzu Spojených států je dlouhodobě přítomna podpora větší energetické bezpečnosti EU, především vzhledem k závislosti na ruském plynu. Stejně tak je tomu i u nového prezidenta Donalda Trumpa. Podle jím vyhlášeného energetického plánu, ale i mnohých veřejných prohlášení i on podporuje evropskou energetickou diverzifikaci a rozvoj exportu amerického plynu ve formě LNG na evropský trh. Rozvoji exportu tedy nahrává viditelná politická vůle na obou březích Atlantiku. Ta je na straně USA (kromě výše zmíněné verbální podpory) demonstrována např. zrušením od sedmdesátých let platného zákazu vývozu ropy, schválením zákona upravujícího zrychlení vývozu plynu či zvyšováním exportních kapacit LNG. Na straně EU lze jako příležitost vedoucí k zvyšování importu LNG z USA považovat klesající domácí produkci plynu, příznivou legislativu, snahu o plně liberalizovaný a vzájemně propojený trh a především snahu o větší energetickou bezpečnost, tzn. diverzifikaci dodá-

vek plynu. Kromě toho ale existuje mnoho překážek. V případě USA se jedná o stále nedostatečné LNG exportní kapacity a nízké ceny plynu. Na straně EU je to nerozvinutá přepravní infrastruktura a prognózy, předpovídající stagnaci či dokonce pokles spotřeby plynu v EU.

Kanada je pak obchodně silně integrována především s USA a do konce desetiletí se nedá předpokládat významný nárůst obchodní výměny s EU. Energetické vztahy mezi EU a Kanadou jsou upraveny v prvé řadě v *Dohodě o strategickém partnerství* z konce roku 2016, kde obě strany uznávají důležitost odvětví energetiky pro hospodářskou prosperitu a mezinárodní mír a stabilitu. Ve vztahu k energetice udržují strany dialog na vysoké úrovni a nadále spolupracují na dvoustranné nebo mnohostranné úrovni. Energetický dialog byl obsahem společné energetické konference na konci roku 2016, která se snažila najít společné zájmy v energetické politice. Kromě toho je energetická spolupráce EU a Kanady upravena také ve smlouvě *CETA* (Comprehensive Economic and Trade Agreement) z října 2016.

Energetická bezpečnost EU a význam Latinské Ameriky

1) Energetický potenciál zemí Latinské Ameriky pro EU

A konečně i na území latinskoamerického regionu se nacházejí významné zásoby nerostných surovin, kolem 19,2 % světových zásob ropy a asi 4,1 % světových zásob plynu. Za splnění určitých podmínek, např. vybudování potřebné infrastruktury, mohou tyto zásoby v dlouhodobějším horizontu sloužit jako možná alternativa pro EU usilující o diverzifikaci energetických zdrojů. Země Latinské Ameriky zajišťují necelá 2 % unijního

Přítomnost zahraničních společností a kapitálu může prostřednictvím investic do výzkumu a infrastruktury vést k významnému navýšení energetického významu latinskoamerického regionu v celosvětovém měřítku.

ního dovozu ropy, zejména Brazílie (0,85 %) a Venezuela (0,51 %). Zároveň ze zemí Latinské Ameriky dováží Evropská unie také zemní plyn ve formě LNG, především z Peru, kolem 2 mld. m³ plynu, tj. necelých 5 % unijního importu LNG.

I přesto, že energetická spotřeba latinskoamerických států významně roste, a většina z nich je nucena

energii na své území dovážet, přítomnost zahraničních společností a kapitálu může prostřednictvím investic do výzkumu a infrastruktury vést k významnému navýšení ener-

getického významu latinskoamerického regionu v celosvětovém měřítku. Napříč, ale i v rámci jednotlivých států Latinské Ameriky se objevují propastné ekonomické a politické rozdíly, jež latinskoamerické státy dlouhodobě řadí mezi státy vyznačující se extrémní nerovností (např. GINI index). Ta je mj. dána také nerovným přístupem k nerostným surovinám, které jsou pro formování politik a ekonomik tamních administrativ výjimečně důležité. I přesto, že je Latinská Amerika regionem bohatým např. na ropu a zemní plyn, při bližším pohledu na rozložení nalezišť těchto surovin zjistíme, že se významná část jejich zásob nachází jen na území několika málo států (např. Venezuela vlastní cca 91 % zásob ropy a 77 % zásob zemního plynu nacházejících se na území Jižní Ameriky).

2) Energetické vztahy EU a země Latinské Ameriky

Rozdílná úroveň jednotlivých států s sebou nese celou řadu problémů spojených s distribucí těchto surovin do ostatních zemí v rámci regionu i mimo něj. Problémy jsou dále umocněny protekcionismem populistických levicových vlád, kterým se v posledních dekádách daří ve státech, jako je Venezuela, Brazílie, Bolívie, Ekvádor aj. Naopak země, jako jsou Peru, Kolumbie, Chile nebo Mexiko, rozvíjejí spolupráci nejen se státy v regionu, ale i s těmi evropskými – např. prostřednictvím asociačních dohod v rámci *Tichomořské aliance*. Toto uskupení, které vzniklo v roce 2011, tak dává najevo svou otevřenost vůči novým partnerům, mj. i v oblasti energetiky. K dalšímu posílení vztahů této Aliance s EU může v současné době přispět i asertivní rétorika hlavy Spojených států, doposud nejbližšího obchodního partnera latinskoamerických států. Pro státy EU má významný potenciál především přítomnost plynu v Latinské Americe, a její snaha o zavádění technologií umožňujících jeho zkapalnění. K dnešnímu jedinému exportérovi LNG, kterým je Peru, by tak do budoucna měly přibýt (v závislosti na vývoji vnitropolitických událostí a na vývoji cen LNG na světovém trhu) další.

Závěr a doporučení

Státy EU vlastní jen velmi omezené a zanedbatelné zásoby ropy a plynu. Zároveň s očekávaným nárůstem energetické spotřeby a naopak postupným vyčerpáním stávajících zásob ropy a plynu na území členských států se bude logicky nadále zvyšovat dovozní energetická závislost EU, zejména pokud jde o ropu a plyn. EU proto bude muset věnovat zvýšenou pozornost energetické bezpečnosti, a to na úrovni jak vnitřní, tak především vnější dimenze energetické politiky.

V tomto ohledu by měla EU v první řadě dokončit plně liberalizovaný a vzájemně propojený energetický trh, na který bude možné dovážet plyn, ropu a LNG z celého světa

Nicméně energetické vztahy nejsou pouze jednostranným procesem, proto vedle EU by ke zlepšení energetické spolupráce měla přijmout nezbytná opatření také druhá strana jednání.

a zároveň bude možné tyto energetické komodity přepravovat z pobřeží dále do vnitrozemí. Zároveň by EU měla rozvíjet užší energetické vztahy a spolupráci se stávajícími dodavateli a partnery a současně s tím připravit potřebné podmínky a zefektivnit jednání s potenciálními producenty o do-

dávkách energetických zdrojů do EU. Nicméně energetické vztahy nejsou pouze jednostranným procesem, proto vedle EU by ke zlepšení energetické spolupráce měla přijmout nezbytná opatření také druhá strana jednání.

1) Energetické vztahy EU–Rusko a státy Střední Asie + Ázerbájdžán

- Evropská unie musí depolitizovat energetické vztahy s Ruskem. Cílem má být vytvoření vztahů, jež se řídí funkcionalistickou logikou vzájemné spolupráce, která má předefinovat geopolitickému využívání energetických nástrojů.
- Při rozhodování o nových infrastrukturních projektech (jako je např. Turkish Stream nebo Nord Stream II) by Rusko mělo být více transparentní a mělo by garantovat, že tyto projekty jsou v souladu s evropským právem.
- Spolu s tím by Gazprom měl dodržovat své závazky, které navrhl v rámci urovnání antimonopolního vyšetřování ze strany Evropské komise, a měl by rovněž postupně zvýšit význam spotových trhů ve svém exportu do EU.
- Evropská unie by se měla zapojit do multilaterálního vyjednávání o statusu Kaspického moře se všemi pobřežními státy, který pro tuto chvíli neumožňuje výstavbu Transkaspického plynovodu a přepravovat tak zemní plyn z Turkmenistánu na evropské trhy.
- Země Střední Asie by měly prohloubit spolupráci s Evropskou unií v oblasti energetické efektivity.

2) Energetické vztahy EU–Čína

- Evropská unie musí identifikovat ty oblasti, ve kterých jsou evropské firmy konkurenceschopné a mohou navázat s Čínou vzájemně výhodnou spolupráci. Spolu s tím lze prohloubit výměnu zkušeností v regulační oblasti, které mohou přispět k zvýšení energetické účinnosti.

- Čína by měla ve spolupráci s EU zajistit větší transparentnost energetických indikátorů a vytvoření koordinačního mechanismu pro uvolňování strategických ropných rezerv v případě krizí.

3) Energetické vztahy EU–MENA

- Evropská unie by měla vytvořit pozici rotujícího unijního velvyslance pro energetickou bezpečnost, který by po určité časové údobí působil vždy ve vybrané zemi MENA, s cílem vytvářet příznivé podmínky pro jednání o energetických dodávkách a investicích do energetického sektoru.
- Země MENA by ve spolupráci s EU měly usilovat o postupné zlepšení bezpečnostní a politické situace v tomto regionu, což jde ruku v ruce se zajištěním stability a bezpečnosti exportu energetických dodávek z této oblasti do EU.

4) Energetické vztahy EU–subsaharská Afrika

- Evropská unie by v rámci své zahraniční a bezpečnostní politiky měla nadále posilovat společné strategie, postoje a akce vůči subsaharské Africe s důrazem na zachování vnitřní stability subsaharských států, zvláště pak těch, které jsou významnými exportéry komodit důležitých pro energetiku.
- Evropská unie by měla vytvářet rámce pro spolupráci se soukromým sektorem při prohlubování těžebních kapacit afrických států.
- Africké státy by měly s EU hlouběji spolupracovat na přenosu znalostí v oblasti státní správy, managementu nerostných surovin a forem redistribuce zdrojů.

5) Energetické vztahy EU–USA a Kanada

- Evropská unie by měla budovat dostatečné LNG importní kapacity včetně navazujícího plně propojeného trhu a zlepšovat bilaterální energetickou spolupráci se Spojenými státy prostřednictvím odstraňování ekonomických, technických a politických překážek.
- Evropská unie by měla pokračovat v bilaterálním dialogu s Kanadou, s cílem připravit co nejlepší podmínky pro potenciální dodávky kanadského LNG (příštím desetiletí).
- Zachování budoucího růstu těžby přírodního plynu na území USA a Kanady je podmíněno rostoucím odbytem této (nad)produkce na zahraničních trzích. USA a Kanada by proto měly usilovat (kromě trhů jiných) o obsazení části trh EU prostřednictvím svých dodávek LNG.

6) Energetické vztahy EU–Latinská Amerika

- Evropská unie by pro rozvinutí spolupráce s latinskoamerickými státy jako potenciálními partnery v oblasti energetiky měla sledovat jejich vnitropolitický vývoj a podpořit jejich demokratický rozvoj společně s opatřeními vedoucími k uvolnění tamního trhu a vytvoření fungujícího legislativního rámce.
- Evropská unie by měla k nárůstu objemu surovin, které by státy Latinské Ameriky mohly do budoucna poskytnout státům evropským, podporovat rozvoj dalšího posílení zisku energie z obnovitelných zdrojů, na které je latinskoamerický region velmi bohatý.
- Státy Latinské Ameriky by měly ve vztahu k EU usilovat o získání investic do výzkumu a budování infrastruktury, která je díky časté neochotě populistických vlád reinvestovat zisky plynoucí z těžby zpět do energetického průmyslu značně zastaralá, nebo úplně chybí.

Lukáš Tichý je výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů a koordinátor Centra energetické politiky.

E-mail: tichy@iir.cz

Nikita Odintsov je externí spolupracovník Centra energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů.

E-mail: odintsov.n@gmail.com

Jan Prouza je externí spolupracovník Centra energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů.

E-mail: jan.prouza@uhk.cz

Jan Mazač je externí spolupracovník Centra energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů.

E-mail: mazac.jan@email.cz

Michaela Prouzová je externí spolupracovnice Centra energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů.

E-mail: michaela.prouzova@uhk.cz